

ZUHURİ DANIŞMAN'IN ENDÜLÜS'LE İLGİLİ ROMANLARINDA FETİH VE RECONQUISTA KAVRAMLARININ MUKAYESESİ

Yrd. Doç. Dr. Orhan OĞUZ

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
orhanoguz@mku.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Zuhuri Danişman'ın (1902-1971) Endülüs'le ilgili romanlarında 'fetih' ve 'reconquista' kavramları karşılaştırılmıştır. Zuhuri Danişman, popüler tarih romanları yazmıştır. Yazarın Endülüs'le ilgili iki romanı vardır: Endülüs'te İslâm Cengâverleri ve Grenata'nın Son Günleri. İlk romanda Endülüs'ün Müslümanlar tarafından fethedilmesi, ikinci romanda Hristiyanlar tarafından geri alınması anlatılır. Bu romanlarda İslam'ın fethi, iyinin kötüyeye karşı; Hristiyanlığın reconquistası ise kötünün iyiye karşı galibiyetidir.

Anahtar Kelimeler: Zuhuri Danişman, Endülüs, fetih, reconquista

COMPARISON OF THE CONCEPTS OF FETİH (CONQUEST) AND RECONQUISTA IN NOVELS ON ANDALUSIA BY ZUHURİ DANIŞMAN

Abstract

In this study, concepts of 'fetih' (conquest) and 'reconquista' compared in novels on Andalusia by Zuhuri Danişman (1902-1971). Zuhuri Danişman has written popular historical novels. He has two novels on Andalusia: Endülüs'te İslâm Cengâverleri (Islam Warriors in Andalusia) and Grenata'nın Son Günleri (The Last Days of Granada). In the first novel the conquering of Andalusia by Muslims and in the second novel taking it back by Christians is told. In this novels the 'fetih' of Islam is victory of good over evil; the 'reconquista' of Christianity is victory of evil over good.

Keywords: Zuhuri Danişman, Andalusia, fetih, reconquista

Giriş

Bu çalışmanın amacı, Zuhuri Danişman'ın (1902-1971) Endülüs'le ilgili romanlarında "fetih" ve "reconquista" kavramlarını karşılaştırmaktır. Bu bölümde çalışmanın yöntemi belirtilecek, yazarla ilgili özet bilgi verilecek, Türk edebiyatında Endülüs üzerinde kısaca durulacaktır. Ana bölümde, söz konusu kavramların karşılaştırılmasına temel olmak üzere, kişilerin ve dinî-etnik grupların özellik ve değerleri araştırılacaktır. Sonuç bölümünde, ana bölümdeki veriler değerlendirilecektir. Romanların özetleri çalışmanın eki olarak verilmiştir.

Zuhuri Danişman, bir tarihçi olmasının yanı sıra, bir popüler tarihî roman yazarıdır. O, didaktik bir tavrıyla, romanlarında okuruna tarih şuuru vermeyi amaçlar. Yazarın amacına paralel olarak, romanlarında biçim değil içerik önem kazanır. Bu sebeple bu çalışmada, yazarın Endülüs'le ilgili romanları tematik bir yaklaşımla incelendi.

Fetih ve reconquista, Zuhuri Danişman'ın Endülüs'le ilgili romanlarında görülebilecek iki önemli kavramdır. Bilindiği gibi, savaş yoluyla bir şehrin alınması anlamına gelen fetih, Müslümanların hak din İslâm'ı yayma ideali için bir araçtır. İspanyolca "yeniden fetih" anlamına gelen reconquista ise, Hristiyanların kaybettikleri İspanya'yı Müslümanlardan geri almak üzere giriştikleri harekettir. Reconquista, İspanya'nın fethinin hemen ardından, mağlup ordudan kalan bir grup askerle başlamış ve sekiz asır boyunca sürerek hedefine ulaşmıştır (Şeyban, 2003: 13-14).

Fetih ve reconquista kavramlarının ardındaki değerler, Danişman'ın romanlarında zafer ve hezimet vakaları üzerinden işlenir. Endülüs'ün fethi ve kaybedilişi anlatılarak okura zaferin yolları ve hezimetin sebepleri hakkında telkinde bulunulur. Bu vakaların arkasındaki olumlu ve olumsuz değerler gösterilerek 'iyi' ve 'kötü' karşılaştırması yapılır. Bu karşılaştırma, kişilerin ve dinî-etnik grupların özellik ve değerlerinde somutlaşır. Buna dayanarak, "fetih" ve "reconquista" kavramlarının karşılaştırılabilmesi için çalışmanın ana bölümünde söz konusu değer ve özelliklerle ilgili veriler araştırılacaktır.

Zuhuri Danişman'ın tam adı Ahmed Zuhuri Danişman'dır (Bayrak, 2002: 116). Yazar; bir eğitimci, bir tarih araştırmacısı ve bir siyaset adamı kimliğine sahiptir. Eserlerinin bir kısmında "Zahide Durur" adını da kullanır (YKY Kolektif: 309; Altınkaynak, 2007: 189). Yazar, Bolu Sultanisi'nde eğitim görür; değişik okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapar. Danişman, tarihle ve eğitimle ilgili eserlerinin yanında ders kitapları ve tarihî romanlar yazar; Naima Tarihi (1967), Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1970), Koçi Bey Risalesi (1972) gibi önemli eserleri Osmanlıcadan günümüz Türkçesine aktarır. Yazar, 1950 ve 1957 seçimlerinde memleketi Bolu'dan milletvekili seçilir (Necatigil, 1993: 106; Işık, 2006: 555).

Danişman'ın eserlerinin, özellikle tarihî roman alanındaki eserlerinin tam bir listesini, yazarın biyografisini veren kaynaklardan öğrenmek ne yazık ki mümkün değildir. Aşağıda bu eksiği gidermeye yönelik bir girişim olması amacıyla yazarın

telif eserlerinin ve tarihî romanlarının bir listesi -ihtiyatlı olmak kaydıyla- verilmektedir¹:

Yazarın telif eserleri şunlardır: Üskübi Harabeleri (1934), amlar ve Göller Ülkesi (1935), Türk Dünyası ve Cihan Tarihi (1938), Bir Muallim Konuşuyor (1940), Talebe Babalarının ve Talebenin Kitabı (1941), İşitilmemiş Zarif, Nükteli, Tarihî Hikâyeler (1943), Yeni İslam Dini Ansiklopedisi (1964), Talebe Velilerinin Kitabı (1965), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (14 cilt, 1964-1966), Osmanlı Padişahları Serisi (3 cilt, S. Gök ile birlikte, 1966), Yirminci Yüzyılın Başında Dünyanın Yapısı, Osmanlı İmparatorluğu ve Sultan Abdülhamid Han (1966), Büyük İslâm Tarihi (1967)

Yazarın tarihî roman türündeki eserleri şunlardır: Gilgameş Destanı (1943), Yavuz Sultan Selim (1945), Büyük Türk Amiralı Barbaros Hayrettin Paşa (1945), Fatih Sultan Mehmet II (1945), Cellât eşmesi (1948), Deli Hüseyin Paşa (1950), Sahte Şehzade (1950), Lala Mustafa Paşa Kıbrıs Önlerinde (1957), Kahramanlar Geçidi (1958), Zafire'nin Oğlu (1958), Peçeli İmparatoriçe (1964), Saraydaki Kadın (1964), Sultanın Hazinesi (1964), Endülüs'te İslâm Cengâverleri (1966), Grenata'nın Son Günleri (1967), Fatih Sultan Mehmed (6 cilt, 1969).

Fatih Sultan Mehmed romanının 2006, *Balak Gazi* romanının ise 2010 yılında yeni baskıları yapılmıştır.

Yazar, okuruna Türk İslâm tezi doğrultusunda bir bakış açısı aşılama amacındadır². Tatar, Danişman'ı edebî bakımdan Türk romanına katkısı olmayan fakat popüler kalmış romancılar arasında sayar (2007: 5-6). Çalışmamızın konusu olan romanlardan biriyle ilgili de benzer bir değerlendirme bulunmaktadır. Uğurcan, *Endülüs'te İslâm Cengâverleri* romanını Türk edebiyatında 1960 sonrasında Endülüs'le ilgili yazılan ve "tarihî zemin, zaman ve ona uygun ideolojiyle çerçevlenen, hareket unsuruna dayanan ve macera romanı olmaktan öteye geçemeyen eserler" olarak nitelediği popüler romanlar arasında sayar (2004: 100). Romanlarına bakıldığında yazarın edebî bir eser verme kaygısı içinde olmadığı, siyasetçi ve eğitimci kimliğiyle çocuklara ve gençlere bir tarih şuuru vermeyi başlıca kaygı edindiği rahatlıkla görülebilir.

¹ Bu listenin hazırlanmasında, yazarla ilgili bilgi veren ve bu çalışmanın kaynakçasında yer alan ansiklopedik eserlerin yanında Milli Kütüphane'nin (Ankara) web sitesindeki kataloguna (<http://mksun.mkutup.gov.tr/E>) ve www.nadirkitap.com adresine başvurulmuştur. Yazarın romanlarında yer alan tanıtımlardan da faydalanılmış; fakat çıkacağı belirtildiği hâlde tarafımızdan ulaşılamayan eserlere (örneğin *Dördüncü Murat*, *Dördüncü Murat'ın Bağdat Seferi*) yer verilmemiştir.

² Danişman, tarih yazımına politik fikirlerini karıştırabilmiştir. Demokrat Parti milletvekili olan yazar, okullarda okutulmak üzere Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanan tarih ders kitabında, İsmet İnönü'nün adını anmaz. Bu tavrı eleştirilir ve eseri basın tarafından "Zuhuri Tarihi" olarak nitelendirilir. Eleştiriler üzerine kendini meclis kürsüsünde savunurken, İsmet İnönü'nün halen yaşamakta olduğu için esere alınmadığını, tarihin onun hakkında hükmü vermesi için 40-50 yıl geçmesi gerektiğini söyler (Eyvazoğlu, 2012). Arcayürek, seçimleri konu edindiği bir yazısında Demokrat Parti'den adaylığını koyan yazar için "tarih yazmaktan ziyade tarihi inkârla meşhur" ifadesini kullanır (1954: 2). Elbette, bu ifadenin içinde politik bakımdan ayrı kamplarda olmanın etkisi vardır; fakat bu, Danişman'ın belirli tezleri savunmak için tarihî roman ve hatta tarih kitapları yazdığının da işaretlerinden biri sayılabilir.

Zuhuri Danişman'ın Endülüs'ü konu alan iki romanı vardır. Bunlardan biri *Endülüs'te İslâm Cengâverleri*, diğeri ise bunun devamı niteliğindeki *Grenata'nın Son Günleri*'dir³. İlki 1966, ikincisi ise 1967 yılında yayımlanmıştır. İlk roman İspanya'nın Müslümanlar tarafından fethedilişini, ikincisi ise kaybedilişini anlatır. İlkinde Müslümanların fetih düşüncesi ve bunun etrafında gelişen olumlu değerler, ikincisinde Hristiyanların reconquista düşüncesi ve bunun etrafında gelişen olumsuz değerler işlenir.

Yazar, didaktik yaklaşımının bir parçası olarak, her iki esere önsöz yazmıştır. Romanlar, yazarın adını taşıyan yayınevinden çıkmış ve kapaklarında yer alan tanıtımları da kendisi tarafından yazılmıştır.

Endülüs'te İslâm Cengâverleri, iki cilt olarak tasarlanmıştır. İkinci cildi, *Grenata'nın Son Günleri* başlığı altında yazılmıştır. Nitekim yazar, *Cellat Çeşmesi* romanını da iki cilt hâlinde tasarlamış, ikinci cildi *Deli Hüseyin Paşa* adıyla yayımlamıştır. Eserde olaylar, düz bir zaman çizgisi üzerinde ilerler. Özellikle romanın son bölümlerinde kurmacadan ziyade tarihî bilgilere ağırlık verilir. Bu bölümlerde Emevi devletinin yıkılışı, Abbasiler'in iktidara gelişi ve böylece Endülüs Emevi devletinin kuruluşu özetlenerek anlatılır.

Grenata'nın Son Günleri, hikâye içinde hikâye şeklinde verilir. Romanda çember olay örgüsü kullanılır. Hikâye, yaşlı bir adam tarafından genç bir adama anlatılmaktadır. Eserin didaktik özelliği burada ortaya çıkar: Görmüş geçirmiş olan bilge, tecrübesiz fakat öğrenmeye aç olan gence hikâyeyi anlatacaktır; Gırnata'nın nasıl düştüğünü anlatarak ona tarih şuuru aşılacaktır. Okurdan beklenen, gençle özdeşleşmesi ve anlatılanlardan ibret almasıdır.

Hikâyenin anlatıldığı mekân, yaşlı adamın olaylara üstten bilgece bakışını yansıtacak şekilde seçilmiştir. Anlatıcı ve dinleyicisi, Gırnata şehrinin bulunduğu Veya sahrasına bakan Padul tepesinin yamaçlarındaki bir mağaradadırlar. Tepede iki silüet belirir. Merak içindeki genç, yaşlı adama bunların kim olduğunu sorar. Yaşlı adam, onların kim olduğunu Gırnata'nın hikâyesini anlattıktan sonra söyleyecektir. Bu iki kişi, Gırnata emîri Ebu Abdullah Muhammed ile annesi Emîre Ayşe'dir; Ultimo suspiro del Moro (Arabın Son Ahı) denen yerededirler. Onlar, İspanyollara teslim ettikleri şehre bakıp hayıflanırken, yaşlı adamla genç ise onların ve Gırnata'nın ibretlik hikâyesine dalacaklardır.

Zuhuri Danişman, bu çalışmanın konusu olan romanlarında Abdülhak Hâmid'in Endülüs'le ilgili tiyatrolarından bariz bir şekilde etkilenmiş ve onlardan bir alıntı yapmıştır. Bu etkilenme, bir aktarma düzeyine ulaşır. Uğurcan, *Endülüs'te İslâm Cengâverleri* romanını "Hâmid'in *Tarık* ve *İbn Musa* piyeslerinin birleşerek romana geçmiş, yani ayrıntılarla genişletilmiş şekli"ne benzetir ve çeşitli ortak unsurları göstererek bu benzerliği ortaya koyar (2004: 100). Örneğin Danişman'ın

³ Gırnata veya Granada, romanın başlığında "Grenata", metindeyse "Girenata" şeklinde yazılmıştır. Romandan yapılan alıntılarda yazarın kullandığı imlâya bağlı kalınmış; diğerk yerlerde "Gırnata" tercih edilmiştir.

romanında Tarık bin Ziyad, Toledo ęehrini aldıktan sonra zafer sarhoşluğunun önüne geçmek için kendi benliğini hesaba çeker. Bu esnada söylediği sözler, Hâmid'in *Tarik yahut Endülüs'ün Fethi* eserinden 'sadeleştirilerek' alınmıştır. Enginün, bu monoloğun birçok yazarı etkilediğini ve çeşitli eserlerde alıntıldığını ya da ona göndermeler yapıldığını belirtir (2002: 16-22). Danişman, bu monologun bir kısmını alıntılıyarak Abdülhak Hâmid'in satırlarındaki şiirselliği okuruna aktarır ve etkilendiği yazara bir göndermede bulunur.

Enginün, Hâmid'in eserlerinde Müslüman ve Hristiyanlar arasında karşılaştırmalar yapıldığını ve bu karşılaştırmalarda ilk grubun lehine ikincisinin aleyhine olacak şekilde keskin hükümler bulunduğunu gösterir (2000: 35-36). Aynı durum, Danişman'ın eserleri için de geçerlidir. Bu karşılaştırmalar, aşağıda görülecektir.

Enginün'ün dikkat çektiği bir diğer husus, Türk edebiyatında Endülüs'ü konu alan eserlerin hiçbirinde Yahudilerden bahsedilmemesidir (2000: 41). Aynı durum, Danişman'ın bu iki romanı için de geçerlidir. Oysa yazar, diğer eserlerinde olumsuz bir imajla da olsa Yahudilere yer verir. Yazarın *Lala Mustafa Paşa Kıbrıs Önlerinde* romanındaki Josef Nassi, bunun örneğidir.

Modern Türk edebiyatında Endülüs, zaferler ve olumlu değerlerin yanı sıra ibret verici sonu vurgulanarak işlenmiştir. Uğurcan'ın konuyla ilgili makalesinin "Fetih-Yükselme-Bozgun" şeklindeki alt başlığı, Endülüs'ün Türk edebiyatında Tanzimat'tan günümüze uzanan süreçte ele alınışını özetleyen bir ifadedir (2004: 89). Ziya Paşa'nın 1859'da Viardot'dan çevirerek eklemelerle oluşturduğu Endülüs Tarihi, konuyla ilgili eserlerin ilkidir. Endülüs, Müslümanlara geçmişte neler başardıklarını hatırlattığı gibi, kurdukları medeniyetin nasıl ortadan kalktığını da gösterir. Endülüs'ün alınması İslâm'ın askerî başarısı olduğu gibi, orada kurulan medeniyet de İslâm'ın bilim ve sanatla olumlu ilişkisinin delili olarak işaret edilir. Bu açıdan Endülüs, hem gurur hem ibret kaynağıdır. Osmanlı Devletinin Batı karşısındaki gerilemesinin son haddine vardığı bir dönemde Osmanlı aydınlarının Endülüs'ü hatırlamaları bu bakımdan tabiidir (Enginün, 2000: 32-33; Ayvazoğlu, 1996: 81; Uğurcan, 2004: 90; Haridy, 2007). Nitekim Endülüs'e duyulan ilgi neredeyse Tanzimat dönemiyle sınırlı kalır, Türk edebiyatının daha sonraki dönemlerine bu yoğunlukta taşınmaz (Yazıcı, 2008: 275). Osmanlı aydınlarının Endülüs'e yönelen ilgisinin bir sebebi Batı karşısında İslâm'ı savunmaksa, diğer bir sebebi de "İslâm birliği" düşüncesi etrafında imparatorluğun Müslüman unsurlarını bir arada tutmaktır (Argunşah, 1990: 15; Uğurcan, 2004: 90). Abdülhak Hâmid'in *Tarik* adlı piyesini ayrıntılı bir şekilde inceleyen Bezirci, şairin bu eseri yazma sebepleri üzerinde dururken İslâm birliği düşüncesi, dindarlığa önem veren romantizm ve klasisizm akımlarının etkisi, yaşadığı dönemin aksaklıklarını dolaylı yoldan da olsa eleştirme ihtiyacı, her gün daha olumsuz bir tablo arz eden siyasî gelişmeler ve yurtseverlik idealini işaret eder (1991: 120-122). Abdülhak Hâmid'den sonra da Endülüs'ü konu alan edebî eserler, Müslümanların ibret alınacak sonuna dikkat çekerler. Gerçekten de Endülüs tarihi, yalnızca kurmaca eserlerde değil, tarih

bilimiyle ilgili çalışmalarda da ibret verecek şekilde kurgulanarak anlatılmaya müsaittir. Endülüs Müslümanlarının tarihi ilginç ittifak ve çatışmalarla dolu bir tarihtir; sosyal uyum ve ahengin yanında düşmanlık ve rekabetlere de sahne olmuştur (Özdemir, 1996: 25-48; 2004: 11-30).

Şemseddin Sami'nin *Seydi Yahya* (1875) adlı piyesi, Endülüs'ü konu alan ilk tiyatro eseridir. Abdülhak Hâmid, Endülüs'le ilgili beş tiyatro eseri kaleme almıştır. Bu eserler, anlattıkları tarihî olayların sırasına göre şunlardır: Tarık yahut Endülüs'ün Fethi (1879), İbn Musa yahut Zâtü'l-Cemal (1881), Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's-Sâlis (1880), Nazife (1876), Abdullahü's-Sagîr (1917). Enginün, Abdülhak Hâmid'in bu eserlerin konularını Ziya Paşa'nın eserinden alarak hayal gücüyle genişlettiğini ve bu eserler aracılığıyla dönemin devlet adamlarını dolaylı yoldan eleştirdiğini belirtir (2000: 34). Bezirci, *Tarık* eserindeki hükümdarla ilgili eleştirilerin II. Abdülhamit'i işaret ettiğini ve eserin bu sebeple toplatıldığını ifade eder (1991: 161-162). Abdülhak Hâmid ise, eserin 1916 yılındaki baskısına yazdığı önsözde, eserin toplatılmasını dönemin otoritesinin evhamına bağlar; bu yasaklamalar sebebiyle eserin korsan kopyalarının yapılmasından ve bunların eksik ve hatalarla dolu olmasından yakınır (2002: 33-34).

Enginün, Türk edebiyatında Endülüs'le ilgili olarak, diğer eserlerin yanı sıra, Muallim Naci'nin *Musa Ebu El-Gazzan veyahut Hamiyet* adlı manzum hikâyesini, Ali Ekrem Bolayır'ın Arapçadan çevirdiği "Endülüs'te Bir Arap Seyyahı" ile Yahya Kemal Beyatlı'nın "Endülüs'te Raks" adlı şiirlerini sayar (2000: 39-41). Samipaşazade'nin I. Dünya Savaşı yıllarında İspanya'ya yaptığı seyahatin ürünü olan "El-Mescidü'l-Camia: Elhamrâ" ve "Gırnata" adlı yazıları, doğrudan gözlem ve izlenimleri yansıtır (Uğurcan, 2004: 96). Ayvazoğlu, Yahya Kemal'in İspanya'da büyükelçilik yapmasına rağmen Endülüs'e ilgisinin sınırlı kalmasına dikkat çeker (1996: 84). Elbette şairin bu konudaki düzyazıları önemli tespitler içerir (Uğurcan, 2004: 98-100; Yazıcı, 2008: 275-279). Bu eserlere Ahmet Cevat Emre'nin *Endülüs Masalı* (h. 1332/m. 1912) adlı eseri de eklenmelidir.

Yukarıda sayılanlar ve akademik çalışmalar haricinde günümüz Türk edebiyatında konusunu Endülüs'ten alan romanlar bulunmaktadır⁴. Yavuz Bahadıroğlu'nun *Endülüs'e Veda* (1981), Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın *Endülüs Şahini* (1990), Ahmet Baydar'ın *Endüslü Zidyar* (2003), Mine Sultan Ünver'in *Hilâlin İki Ucu* (2013) adlı eserleri bunlar arasındadır. Bunun yanında Endülüs'ü konu edinen tercüme romanlar da ilgi görmüştür: Elsa Morante'nin *Endülüs Şalı* (1985), Amin Maalouf'un *Afrikalı Leo* (1993), Homero Aridjis'in *Son Günlerin Efendisi* (1997) adlı eserleri vb.

⁴ Endülüs'le ilgili eserlerin bir listesi için bkz. <http://www.endulus.net/anasayfa.html>

Fetih ve Reconquista: Özellikler ve Değerler

1. Romanlarda Kişisel Özellikler ve Değerler

Her iki romanda kişiler, tip düzeyinde kalırlar ve bir karakter olarak etkili bir şekilde ele alınmazlar. Örneğin Müslümanlarla savaşta öldürülen Kral Rodrik'in eşi Kraliçe İlona'nın Abdülaziz'le evlenme sürecinde yaşadığı dilemma, derinlemesine işlenmez. Kraliçe İlona'nın trajedisi işlenmeye çalışılsa da bu, anlatıcının onu temize çıkarma ve evliliğine meşru sebepler arama düzeyinde kalır.

Zafer ve hezimet kişilerin bir idareci, bir asker, bir âşık, bir kadın olarak sahip oldukları değerlere bağlanmıştır. Okuruna mesaj vermeyi ve onu şekillendirmeyi hedefleyen yazarın, bu yolu izlemesi anlaşılırdır.

1.1. Yönetici

Romanlarda hem Müslüman yöneticiler hem Hristiyan yöneticiler eleştirilir. Müslüman yöneticiler gaflete düşer, hata yapar; fakat Hristiyan yöneticiler özünde kötüdür.

İlk romanda İspanya kralı Kral Rodrik savaşmayan, zevkperest bir adamdır. Kraliçe İlona'nın dizinin dibinden ayrılmaz. Tarık bin Ziyad, İspanya'yı fethetmeye başladığında savaş meydanına gitmek bir tarafa, gelişmeler hakkında bilgi almak bile istemez. Savaşa gitmeye ikna edilen kral, at üstünde değil, saray arabasının içinde savaşa gider. O "iradesi zayıf ve korkak bir adam" (EİC: 94) ve "kadın tabiatlı" (EİC: 102) olarak tanımlanır⁵.

Kral Rodrik ile Tarık bin Ziyad arasında yapılan karşılaştırmada bir tarafta korkaklık, şehvet düşkünlüğü, iradesizlik diğer tarafta cesaret, fedakârlık ve kararlılık vardır:

Biri dininin, ırkının istikbali için, aşkını, umum kumandan Musa bin Nusayr'ın kızı Zehra'yı Afrika'da bırakan bir kahraman, diğeri, Kraliçeden ayrıldığı için üzüntü içinde, vatanının müdafaasına isteksiz giden bir kral...

Biri aşkını, vatanının selametine, öteki şehvani ihtirasına feda eden iki baş...

Biri çehresi ve göğsü çöl güneşi ile tunçlaşmış bir kahraman, diğeri sarayından çıkamadığı için bembeyaz çehresiyle kadın gibi korkak bir zavallı... (EİC: 102)

Kral Rodrik'in eşi, güzelliği dillere destan olan İlona'ya bütün halk hayrandır. Kraliçe İlona'nın halk üzerinde büyük bir etkisi vardır. Öyle ki Kral Rodrik, eşinin kendisinden fazla sevilmesine hayflanır ve onu kıskanır. Kraliçe İlona, Kral Rodrik'in savaşta öldürülmesinden sonra Müslümanlara esir olur. Ona esir muamelesi

⁵ Romanlardan yapılan alıntılarda roman adlarının kısaltmasına ve sayfa numaralarına yer verilecektir (EİC: Endülüs'te İslâm Cengâverleri; GSG: Grenata'nın Son Günleri). Kimi yerlerde EİC için ilk roman, GSG için ikinci roman denecektir.

yapılmaz ve hayatını bir kraliçe gibi devam ettirir. Abdülaziz onunla evlenir. Bu evlilik hem bir aşk hem bir mantık evliliğidir. Kraliçelerinin Abdülaziz’le evlenmeyi kabul etmesi, İspanyolların yeni yönetimi daha kolay kabullenmelerini sağlayacak ve Müslümanlarla Hristiyanların kaynaşması, “İspanyollar[ın] Arapları kendilerinden telakki et[mesi]” (EİC: 204) sağlanacaktır. Bu amaçla Abdülaziz, İlona’yla evlendikten sonra, Müslüman erkeklerin Hristiyan kadınlarla evlenmelerine izin verdiğini ilan eder.

Kraliçe İlona, bir taraftan Abdülaziz’e âşıktır, diğer taraftan -hayattayken kendisini sevmemiş olsa da- savaşta öldürülen kocasının yasını tutar. “Kraliçe İlona’nın İztırabı” başlıklı bölümde onun trajik durumu anlatılır. O, kraliçesi olduğu ülkenin fatihlerinden birine âşıktır ve onunla evlenecektir. Bu sebeple daima hüzün içinde tasvir edilir. Bu hüzün, onun güzelliğini artıran bir husus olarak işlenir. Onun yaşadığı dilemma, savaşın kaybedildiğini öğrendiği anda başlar:

Kraliçenin dudaklarından gayri ihtiyari “Abdülaziz...” kelimesi döküldü. Sonra: “çok fena bir insanım... Kralın öldüğü bir günde, birkaç dakika ancak görebildiğim bir yabancıyla uğraşıyorum... Fakat... O esmer tenli delikanlı da bir an bile hatırımdan çıkmıyor. Bir taraftan İspanyol ordusunun mağlubiyetiyle elem içinde kıvraniyorum, diğer taraftan İspanyol ordusunu mağlup eden bir milletin bir kumandanının buralara kadar gelmesini istiyorum. Hayır, hayır... Bu hayali gözümden uzaklaştırmalıyım. Onu unutmalıyım. Ama ya mümkün olmazsa...” (EİC: 126)

İspanyol kadınları arasında olumlu değerlere sahip biri olarak sunulan tek kişi kraliçedir. Onun Abdülaziz’e olan aşkı, okurun gözünde iffetsiz bir davranış olarak yansımaması bakımından bir dilemma, bir trajedi olarak sunulur. Nitekim İlona, Merida şehrine giderek oradaki savunmanın liderliğini yapar. Burada o, etrafındaki ileri gelenlere, askere ve halka moral aşılayan savaşçı bir kraliçedir. Sonuna kadar direnen İlona, mağlubiyet kaçınılmaz olunca, şehri teslim etmek üzere şartları görüşmeye razı olur. Bu noktada anlatıcı, onun samimi bir acı çektiğini göstermeye çabalar:

Boğazına bir şey tıkanmış gibi yutkundu, sözlerini tamamlayamadı. Başını tekrar önüne eğdi. Üzüntüsünün hakiki olduğu aşıkardı (EİC: 161).

İlona, Müslümanların safında savaşan Kont Jülyen’den, kocası Kral Rodrik’in, babasının katili olduğunu öğrenir. Bu, onun Abdülaziz’e duyduğu aşkı meşru kılan ve onunla evlenmesini kolaylaştıran bir husus olur.

İlona, bir taraftan dilemma yaşarken diğer taraftan kendisinin “galib”in hakkı olduğunu düşünür. Musa bin Nusayr, fethettiği Merida şehrini görmek istediğinde “(...) galibin arzularını reddetmeye elbette muktedir değilim” (EİC: 164-165) diyerek bunu ifade eder. Satır aralarındaki bu fikrin tersine Abdülaziz’in İlona’yla evlenmesi,

kaba bir ele geçirmeden çıkarılır, bir aşka ve iknaya dayandırılır. Fethedilen hem ülke hem kadındır; İlona'yla evliliğın gerçekleşmesi, İspanya'nın fethini tamamlayacaktır. Abdülaziz, İlona'yla evlendikten sonra adını "Ummlsam" olarak değıştirir.

Emevi sultanları; sefahata düşkün, yeri gelince kan dökücü kötü kimseler olarak sunulur. Halife Velid bin Abdülmelik, Halife Süleyman, ilk Abbasi halifesi Ebl Abbas olumsuz bir portreye sahiptirler. İyiler, daha alt düzeydeki yöneticiler arasından çıkar. Onlar da ykseldikce dejenere olmaya başlarlar. Örneğın Musa bin Nusayr ile Tarık bin Ziyad arasında İspanya'nın fethinden sonra bir sürtüşme başlar. Afrika valisi Musa bin Nusayr, İspanya fatihi unvanını, kendisinin kölesi ve askeri konumundaki Tarık bin Ziyad'a kaptırmak istemez.

Endülüs'te Emevi devletini kuran Sultan Abdurrahman olumlu bir portreye sahiptir. Ne var ki aynı durum, Beni Ahmer devletinin son dönem emîrleri için geçerli değildir. Hepsi Elhamra Sarayında sefa sürmek emelindedir. İy emrlere, geçmişte kalmıştır. Tarihin belli bir anı, fetihlerle dolu olan geçmiş ve dolayısıyla o dönemin yöneticileri idealize edilmiştir. Burada devletin başarisının ve toplumun refahının lidere bağlandığı bir anlayıştan yola çıkıldığı görülür.

Velid bin Abdülmelik'in sarayındaki eğlence ortamıyla Toledo şehrindeki eğlence ortamı birbirinin benzeridir. Dans, müzik, şarap ve şehvetle birleşen eğlence türü toplumun okş alameti olarak işlenir. Ne var ki İspanyollarda eğlence ve sefahat, saraydan topluma yayılmışken Müslümanlarda sarayla sınırlı kalır:

"Toledo eğleniyor!..

Yıkılmaya mahkûm milletlerde olduğu gibi, felketin eşiğinde Toledo da çılgınca eğleniyor" (EİC: 16)

Got Krallığının yıkılışı, moral değerlerin okşne bağlanır:

(...) makam ve mevki ihtirası, sefahat ve ahlksızlık bu krallığı yıkmıştı (EİC: 118).

Toledo'nun fethinden sonra kendi geçmişini hatırlayan ve şükreden Tarık bin Ziyad, İspanyolların mağlubiyetinin asıl sebebi olarak yöneticilerinin tarih bilincinden mahrum olmalarını görür:

Koca İspanya kıtasının bir hamlede nasıl ve niçin bu hale geldiğini düşünüyordu. Bu yıkılış tamamen başa geçen hükümdarların tarih bilmemelerinden ileri geliyordu. İktidar ihtirasıyla milleti unutup birbirleriyle uğraşan hükümdarların hataları yüzünden bu hale geliyorlardı (EİC: 143).

Sefahat ve bunun sonucunda oluşan gaflet, İspanyollar gibi Emevilerin de sonunu getirir. Saray eğlenceleri, *Grenata'nın Son Günleri* romanında da devletin yıkılış işaretlerinden biri olarak işlenir. Sarayda düzenlenen eğlenceler, emîrleri âdeta uyutur; şarap ve kadın, idarecilerin şuurunu kaybetmesine sebep olur. Emîr Ebu-l Hasan Ali, Elvira tarafından yönlendirilir; bu durum halkın tepkisini çeker. Bin Necib, Ebu-l Hasan'a, kendisine karşı düzenlenen darbeyi haber vermek istediğinde emîr, eğlenceyi yarıda kesmemek için onu huzura almaz ve ertesi gün gelmesini ister. Nihayetinde o, Bin Necib'in kendisini uyarmasına izin vermediği için tahtından olur.

Emîrin oğlu Ebu Abdullah ise, kadınlara düşkünlükte aşırıya gider. Güzelliği, iffeti ve cesaretiyle ön plana çıkan Habibe, Gırnata veliahdı Ebu Abdullah Muhammed'in eğlence davetini "Benim devlet işleriyle alakam yok... Ama Girenata ile alakam var. Onun düşman askerleriyle çevrildiği anlarda zevk ve safânın bir hıyanet olduğuna inanıyorum." (GSG: 59) diyerek reddeder.

İlk romanda Kral Rodrik, İspanya Müslümanların tehdidi altındayken sarayda eğlenmeye devam eder. Müslümanlarla savaşmak için ordusunun başına geçmeye niyeti yoktur. Güzelliğiyle herkesi büyüleyen eşi Kraliçe İlona, yegâne düşüncesidir. Nihayetinde savaşmaya da onun isteği üzerine gider. *Gırnata'nın Son Günleri*'nde bu durum tersine döner. Son Gırnata emîri Ebu Abdullah Muhammed'i savaşa gitmeye ikna eden, güzelliği dillere destan olan Habibe olur. Annesinin çabalarıyla tahtı ele geçiren Ebu Abdullah Muhammed, ülkesini yönetebilecek kabiliyete sahip değildir; tek düşüncesi saray eğlenceleridir. Kendi halkı tarafından "Elzogoybi" (biçare adam), İspanyollar tarafından "Elroy chico" (küçük kral) diye anılır. Şehri İspanyollara teslim ettikten sonra onu tepeden ağlayarak seyrederek.

İlk romanda Septe valisi Kont Jülyen, iktidar mücadelesi içinde olduğu Kral Rodrik'ten intikam almak için Müslümanlarla ittifak kurar ve onları İspanya'ya davet eder. Özellikle Abdülaziz onun bu davranışını vatana ihanet olarak algılasa da kont, böyle olmadığını düşünür. Daha sonra Müslüman olan Kont Jülyen, "Müslim" adını alır.

Kral Ferdinand, esir aldığı Ebu Abdullah Muhammed'i tahtını yeniden ele geçirme konusunda yüreklendirir ve bir mukavele imzalamak suretiyle ona askerî yardım vaat eder. Ebu Abdullah Muhammed, bu mukaveleye yanaşmak istemese de iktidar hırsı onu kör eder:

Ebu Abdullah Muhammed birdenbire irkildi. Evvelâ bunun çok tehlikeli bir şey olduğunu sezer gibi oldu. Bir Hristiyan devlet kuvvetinin yardımı ile hükümdar olmayı Girenatalıların hazmedemeyeceğini düşündü. Fakat ikbal ve mevki ihtirası, Elhamraya hâkim olmak hayali, bu düşünceleri çabuk zihninden sildi.

Kral Ferdinand'ın teklifi çok yerinde idi!.. (GSG: 170)

İlk romanda İspanyol idarecilerin basiretsizliğine karşılık ikinci romanda Müslümanlara karşı akıllıca hareket ettikleri görülür. İlk romanda Musa bin Nusayr, Hristiyanlar arasındaki ihtilafları kullanırken, ikinci romanda Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella Müslümanlar arasındaki ihtilafları kullanır ve başarıya ulaşır.

Beni Ahmer devletinin emîrlerinin basiretsizliğine, yakınlarındaki yöneticilerin ehliyetsizliği de eklenir. Sarayın başveziri Hâcip Abdurrahman, iyi niyetli olmasına rağmen geleceği göremez. Ebu-l Hasan Ali'yi tahttan indirmek ve yerine emîrin yöneticilik vasfı zayıf olan oğlunu getirmek için gizli bir teşkilat kurma yoluna gider. Emîrle oğlunun taraftarları karşılıklı gizli cemiyetler kurunca, halk ikiye bölünür.

Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella, yönetici olarak başarılı olsalar da, ahlakî zaafı olan kişiler olarak sunulurlar. Kral Ferdinand, Loktra muharebesinde yenilince kaçmaya karar verir. Kendisine itiraz eden Kraliçe İsabella'yı ikna ederken, birtakım değerleri hiçe saydığını gösterir:

Şeref ve haysiyet mi? Boş laflar İsabella... Ben kuvvetli olduğum vakit, bu dediklerin para ile bile satın alınabilir. Ben ölürsem İspanya'yı kim kurtaracak? Haydi, bu mağlubiyetimizin intikamını almak için hazırlık yapmak üzere kaçalım (GSG: 131).

Kraliçe İsabella, kendilerine esir düşen Gırnata emîri Ebu Abdullah Muhammed'e âşık olur ve onunla gizli bir ilişki kurar. Kral Ferdinand, bu ilişkiyi fark etmesine rağmen müdahalede bulunmaz. Kraliçe İsabella'nın yanı sıra saraya mensup diğer kadınlar da ahlakî bir zaaf içindedirler:

Emîr Ebu Abdullah'ın kalabalık bir maiyet erkânı ile bahçeye gelişi âdeta bir hadise oldu. Herkesin, bilhassa kadınların gözleri Emîr Ebu Abdullah'ın üzerinde idi. Ebu Abdullah da tam ve hakiki bir Arap erkeği idi. Uzunca boyu, hafif esmer teni, fevkalâde yakışıklı çehre hatları ve asil endamı ile balonun en yakışıklı erkeği idi. Güzel İspanyol kadınları Ebu Abdullah ile konuşabilmek için can atıyorlardı (GSG: 154).

Yukarıda, Kraliçe İlonna örneğinde görüldüğü gibi şehrin fethiyle kadının elde edilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella, Gırnata'yı fethedecektir. Ne var ki Ebu Abdullah'ın İspanyol kadınlarını etkilemesi ve kraliçenin ona âşık olması, bu fethi eksik kılar. Romanın okurunun Müslüman olarak kurgulandığı düşünülürse bu, yazarın bir tesellisi yerine geçer: Şehrin kaybedilişi, kadının fethiyle telafi edilmiştir.

İki romanda kralların yenilgi sahneleri bir öngönderim-artgönderim ilişkisi içindedir.

İlk romanda Kral Rodrik, yenilince ağlar. Onun gözyaşı dökmesinin en önemli sebebi, güzel eşi Kraliçe İlona'yı bir daha görüp göremeyeceği kaygısıdır. Kaçmakta olan askerler, onun gözyaşlarına şahit olur:

"A... Kral ağlıyor!"
Dedi. Bir başka asker:
"Taç ve tahtı elinden gittiğine ağlıyor herhalde!"
Bir başkası:
"Zannetmem. Herhalde İspanyanın elden gittiğine ağlıyor!"
"Şimdi ağlamak neye yarar?"
Ve bu sözler de sel gibi akıp gitti (EİC: 116).

Savaş meydanında başı kesilmeden önce kral, zaferden ümidini kesmiş bir hâlde savaşıma devam eder. Bu ana kadar korkak biri olarak tasvir edilen kral, cesaretle çarpışır.

Kral Rodrik'e benzer şekilde ikinci romanda şehri İspanyollara teslim eden Emîr Ebu Abdullah Muhammed, annesi Emîre Ayşe'yle birlikte şehri Padul tepesinden seyrederken ağlar:

Son Girenata Emîri Ebu Abdullah Muhammed ağlıyordu: Hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Gözleri, yanan Girenata'ya İspanyollara terkettiği Girenata'ya hasretle bakarak. Bu hıçkırık, itham eden bir kadın sesiyle kesildi. Şimdi Emîre Ayşe konuşuyordu.
(Ağla hain ağla! diye haykırdı. Erkekler gibi müdafaa ve muhafaza edemediğin memleketin için sana şimdi, kadınlar gibi ağlamak yaraşır!) (GSG: 252-253)

Bu iki sahneyle anlatıcı, okura bir mesaj verir. İspanya Müslümanların eline geçtiğinde başında yeteneksiz ve bilinçsiz bir kral vardır. Hristiyanlar onun son parçasını Müslümanlardan aldığında Beni Ahmer devletinin başındaki emîr de aynı niteliktedir.

1.2. Asker

Her iki romanda Müslümanlar iyi savaşçılardır; Hristiyanların galip gelme sebebi yaptıkları hileler ve Müslümanların hatalarıdır. Müslümanlar hile yaptıklarında bile bunu içlerine sindiremezler. Örneğin İspanya'nın fethinde Kont Jülyen'in kendilerine yardım etmesinden hoşnut olmazlar.

Afrika valisi Musa bin Nusayr, iyi bir idareci olmanın yanında aynı zamanda başarılı bir askerdir. "(...) yetmiş yaşında görünen, temiz nâsiyeli, ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar (...)" (EİC: 9) olarak tanımlanır. Ne var ki o, başarıları arttıkça egosuna yenilmeye başlar. İspanya'nın fethi için hilafet merkezi Şam'dan gelecek izni beklemeden harekete geçmeye karar verir. Bu kararı din ve devlet adına hayırlı olacağı için aldığı düşünür.

Musa bin Nusayr, İspanya'nın fethini ilk olarak düşünen ve bunu planlayan kişidir. Ne var ki İspanya'ya öncü bir kuvvet olarak gönderdiği Tarık bin Ziyad'ın zaferine bir noktaya kadar sevinir. O, Tarık'ın ilerlememesini emreder. Tarık bin Ziyad onun gelişini bekleyecek ve böylece daha büyük bir kuvvetle İspanya'nın tümü fethedilecektir. Musa bin Nusayr'ın bu emri vermesinin iki nedeni vardır. Görünürdeki neden, bu ilerleyişin bir stratejik hata olduğunu düşünmesidir. Tarık bin Ziyad'ın küçük bir kuvveti vardır ve İspanyollar tarafından yok edilebilir; bu bakımdan o, Müslüman kanının boşa akmasına sebep olabilir. Diğer neden ise şahsidir. Musa bin Nusayr, İspanya fatihi ünvanını kimseye, özellikle kölesi olan bir komutanına kaptırmak istemez.

Tarık bin Ziyad onun emrine uymaz ve ilerleyişine devam eder. Musa bin Nusayr, Tarık bin Ziyad'ı takdir eden ve seven iki oğlunun ve ona âşık olan kızı Zehra'nın itirazlarına rağmen komutanını cezalandırır, ordu önünde tahkir eder, daha sonra hapseder. İki arasındaki çekişme, hilafet merkezinin Tarık bin Ziyad'ı haklı bulması neticesinde kendisinin aleyhine sonuçlanır. Musa bin Nusayr, hayatının kalan kısmını çöllerde sefil bir şekilde geçirmeye mahkûm edilir.

Şüphesiz ki İspanya'nın fethi denince akla ilk gelen isim Tarık bin Ziyad'dır. O, Musa bin Nusayr'ın kölesi ve en güvendiği komutanıdır. Tarık bin Ziyad; yakışıklı, esmer tenli ve uzun boylu olarak tasvir edilir. Tavırlarında asalet ve mertlik vardır; hem cesur hem zekidir. O, Musa bin Nusayr'ın kızı Zehra'ya âşıktır. İslam'a samimi bir şekilde hizmet eden Tarık bin Ziyad'ın, İspanya'nın fethi konusunda Musa bin Nusayr'la yaşadığı ihtilafa yukarıda değinildi. Musa bin Nusayr yer yer eleştirel bir tonda anlatılsa da Tarık bin Ziyad olumlu bir portreyle verilir. Örneğin o, fethi gerçekleştirdikten sonra zafer sarhoşluğuna kapılmamak için bir iç muhasebeye gider. Tarık bin Ziyad'ın hapsedilmesi, fetihlerin durmasına sebep olur. O, Musa bin Nusayr tarafından cezalandırılrsa da, asker ve halk tarafından oldukça sevilir.

Musa bin Nusayr'ın oğulları ve kızı Zehra da cesur ve başarılı askerlerdir. "Genç olmasına rağmen İslâm ordusunun en mâhir, değerli tabiyeci bir kumandanı olarak şöhret almıştı" (EİC: 10) şeklinde tanıtılan Abdülaziz, İspanya seferinden önce, keşif amacıyla gittiği Toledo'da saraya girmeyi başarır ve Kraliçe İlonayla görüşür. Olağanüstü güzellikteki kraliçeyi etkilediği gibi kendisi de ona âşık olur. Bu aşk, hem fethi hem fetih sonrası durumu etkiler.

İkinci romanda, en önemli askerî figür Bin Necib'dir. "Endülüs Araplarının en asil ve usta silahşoru" (GSG: 10), herkesin çekindiği ve saygı duyduğu Bin Necib; Müslümanların kahramanıdır, cesur, nükteli, centilmen ve maceracıdır. Emîrlerin ve saraydaki yöneticilerin gerçekleri göremediği zamanda o, fikirlerinin isabetiyle ortaya çıkar. Onun amacı vatanına hizmet etmektir. Saray entrikaları ve Müslümanların arasındaki fitne onu endişelendirir. Emîrlerin iktidar hırsını şaşkınlıkla karşılayan Bin Necib, taht için yapılan mücadeleleri engellemeye çalışır; Gırnata İspanyolların eline geçtikten sonra bile mücadelesine devam eder.

Kadınlar tarafından hayranlık duyulan Bin Necib, gönül maceralarından uzak durur. Habibe'ye meyletse de onun için öncelikli olan vatan aşkıdır.

Bin Necib'in ziddi olarak romanda yer alan kişi Don Alvaro Gonzales'tir. O, usta bir savaşçı olsa da kaba, somurtkan ve şehvet düşkünüdür; Bin Necib'le her karşılaşmasında yenilir ve Bin Necib tarafından alaya alınır. Gırnata düştükten sonra Habibe'nin peşine düşer fakat karşısına Bin Necib çıkınca amacına ulaşamaz.

Ebu-l Hasan Ali'nin kardeşi Ez-Zağal, bir diğer önemli askerdir. Adı "yiğit, cesur" anlamına gelir. Kardeşinin kendisi lehine tahttan vazgeçmesinden sonra Gırnata'nın emiri olmak için mücadele etmeye başlar. Taht mücadelesine girdikten sonra yozlaşan El-Zağal, İspanyolların kendisine bir malikâne vermesi karşılığında savaştan çekilir ve bütün iddialarından vazgeçer.

1.3. Kadın

Her iki romanda kadına önemli bir yer verilmiştir. Özellikle İslâm ordusunda kadınlar, dikkat çekici bir unsurdur. Musa bin Nusayr'ın 17-18 yaşlarındaki kızı Zehra "Zeki, edip ve şairdi. Sade o kadar değil, pek genç olmasına rağmen babasıyla beraber harplere iştirak edecek, düşman kuvvetleri üzerine atılarak kılıç kullanacak kadar ateşli bir cengâverdi de... (EİC: 9). diye tanıtılır. O, savaşa dair yapılan planlardan haberdar edilmek ve savaşta aktif rol almak ister. Zehra, Kont Jülyen'in, iktidar mücadelesi uğruna kendilerini İspanya'ya davet etmesinden tiksindir. Onun kendi vatanına ihanetini yanlış bulur. O, vatan hainlerinin yardımı olmadan İspanya'nın fethedilmesini arzular. Tarık bin Ziyad'a âşık olan Zehra'nın duyguları ayrıntılı olarak anlatılmaz ve bu ilişkisi işlenmez.

İspanyol kızları "narin, zarif, ateşli" gibi kelimelerle tanıtılır. Abdülaziz, İspanyol sarayına girdiğinde bir genç kız daha önce görmediği bu adama kur yapar, ona şarap ikram eder. Abdülaziz, kraliçenin odasını öğrenmek için onu kullanır.

İslam ordusundaki kadınlar, özellikle de Zehra, kahraman, cesur ve namusludur. İspanyol ordusundaki kadınlar ise yalnızca bir şehvet aracıdır. Kral Rodrik'in adamlarından Don Alfons, iki ordudaki kadınları karşılaştırır:

Görünüşte bir fark yok gibi ise de, yine de aramızda büyük fark var. Onların kadınlarının elinde silâh var, kadeh değil... Her biri erkeklerle boy ölçüşecek kadar cesur ve vatanperver... Aynı zamanda mücessem namus... Eh... Bir de ordudaki bizim kadınlarımıza bakalım... Hele dışarıya çıkıp çadırların etrafına bir bakınız. Hepsi sarhoş... Her biri bir askerin koynuna girmiş... Bizim kadınlarımızın elinde şarap kadehi var, onların kadınları ise silah taşıyor. Aradaki fark büyük... (EİC: 106)

Müslüman kadınların savaşçılık ve iffet, İspanyol kadınların ise şehvetle nitelendirildiği bu satırlar bir İspanyol ileri gelenine söyletilerek inandırıcılığı artırılır. Toledo fethedildikten sonra kadınların karşılaştırılması devam eder. İspanyol kadınları, Arap kadınlarını hayranlıkla seyrederek:

Esmer tenli, beyaz bornozlu Arap süvarilerinin yanı başında zarif elbiseleri, kibar tavırlarıyla bilhassa Arap mücahitleri, Arap kızları da görünüyor, bu narin mahlûkların da eli silahlı oluşu, İspanya'yı fethedenlerin arasında Arap kızlarının da bulunuşu kara gözlü, kıvrak endamli İspanyol kadınlarını hayretten hayrete düşürüyordu (EİC: 141).

İkinci romanda anlatıcı, Gırnata müdafaasını anlatırken “Denebilirdi ki, müdafaanın belkemiğini kadınlar teşkil ediyordu” (GSG: 228) diyerek kadınların rolünü işaret eder.

En olumsuz özelliklere sahip Müslüman kadın, Ebu-I Hasan Ali'nin eşi Emîre Ayşe'dir. O, oğlu Ebu Abdullah Muhammed'in yerine, İspanyol cariye Elvira'nın oğlunun veliaht olacağını öğrenince devleti felakete sürükleyecek saray içi entrikalara başlar.

Necmi Nur, Emîr Ebu-I Hasan Ali'nin hareminden sorumlu olan kadındır. Emîrin çok güvendiği Necmi Nur, sarayda fitneye sebep olan Elvira'yı öldürür. Emîrliğin zor zamanlarında mücadeleyi bırakmaz. Habibe'yi de dâhil ettiği gizli bir cemiyet kurar ve önemli işler başarır.

Habibe, Elhamra Sarayının güzel, bilgili, mücadelecı ve vatanperver kızıdır. O, Gırnata'nın savunulması sırasında erkek elbiseleri giyer ve ustaca silah kullanır. Yukarıda belirtildiği gibi Gırnata düştükten sonra, İspanyolların kahramanı Don Alvaro Gonzales, Habibe'nin peşine düşer. Gonzales kuvvetlidir fakat incelikten ve zekâdan mahrumdur. Müslümanların kahramanı Bin Necib, Gonzales Habibe'yi yakalamak üzereyken yetişir ve genç kızı kurtarır. Gonzales'i yenip ona yiğitlik dersleri verdikten sonra “Vakıa Girenata'yı kaybettik. Fakat Allah'a şükür ki, şeref ve namusumuzu muhafaza ettik” (GSG: 14) der. Araplar İspanya'yı ele geçirdiğinde Abdülaziz, şehirden önce Kraliçe İlona'nın kalbini fethetmiştir. Onunla evlendiğinde fetih tamamlanmıştır. İspanyolların fethi ise, Habibe'nin kurtarılmasıyla eksik kalmıştır.

Enginün, Abdülhak Hâmid'in Endülüs'le ilgili eserlerinde Arap emîrlerinin İspanyol kadınlarını cezbettiğini, buna karşılık Müslüman Nazife'nin Kral Ferdinando'yu reddettiğini, bunun da hükümdarın yenilmesi anlamına geldiğini belirtir (2000: 35). İlona, Abdülaziz'in yakışıklılığına ve mertliğine âşık olurken; Habibe, Gonzales'in kaba kuvvetine teslim olmaz. İlona'nın Abdülaziz'le aşkı ve daha sonra evlilikleri üzerinde yukarıda duruldu. Sonradan Müslüman olan İlona, ilk romandaki en önemli kadın kişidir.

Kraliçe İsabella, kendilerine savaşta esir düşen Gırnata emîri Ebu Abdullah Muhammed'e gönlünü kaptırır. İsabella'nın duyguları derinlikli olarak ele alınmaz, yalnızca şehvet tarafı ön plana çıkarılır. Kraliçenin emîrle kaçamağı, İspanyolların galibiyetine karşı teselli edici bir unsur olarak işlenmiş gibidir.

Elvira, İspanyollar tarafından casus olarak Elhamra Sarayının haremine sokulur. Emîr Ebu-I Hasan Ali'yi kendine âşık eder ve çevirdiği entrikalarla devletin

yıkılması sürecini hızlandırır. Elvira, diğer İspanyol kadınların aksine kendini Müslüman emîre teslim etmemiş ve Kral Ferdinand'a bağlı kalarak vazifesini yapmış, Beni Ahmer devletinin yıkılışında rol oynamıştır.

2. Dinî-Etnik Özellik ve Değerler

Kişilerin sahip oldukları değerlerin dinî ve millî özelliklerine de yansıtıldığı görülür. İlk romanda Araplar ve Berberiler; sözünde duran, maddiyata değer vermeyen, kadınlara karşı nazik, cesur kişiler olarak sunulmuşlardır. Müslümanların ağzından, Araplarla ilgili olumsuz yargılar verilmez. Berberiler için ise bazı yerlerde durum değişir. Örneğin Tarık bin Ziyad, iki Berberi kabilesini uzlaştırmaya çalışırken yaralanır. Bu olaydan sonra onun ordugâha dönüşünü haber veren kişi "Bu Berberiler çok acayip insanlar" (EİC: 45) diyerek onları garipsediğini gösterir.

Araplarla Berberiler arasında bir problem görülmez. Ne var ki Musa bin Nusayr ile Tarık bin Ziyad'ın anlaşmazlığında anlatıcı, diğer faktörlerin yanı sıra olayın etnik boyutuna dikkat çeker:

Musa, Tarık hakkında çok ağır cümleler, kelimeler kullanıyor, ona hakaretler yağırdırıyordu. Hatta bir aralık (Bu Berberiyeli sergerdenin, emirlerime itaat etmemesinin cezasını da vereceğim) sözlerini de sarf etti.

Musa bin Nusayr'ın bu sözlerinden anlaşılıyordu ki, Araplarla Berberiler arasında derin bir soğukluk vardı. Afrika fatihi Araplarla, Araplara itaat etmek mecburiyetinde kalan yerli Berberiler tamamen birbirlerine ısınmamışlardı. Belki de Berberilerin itaati zahıf idi. Musa'nın, bir Berberiyelinin bu kadar geniş fütuhata nail olmasının tehlikeli olabileceğini de düşünmüş olması muhtemeldir (EİC: 136).

Musa bin Nusayr, çevresine ifade etmese de Tarık hakkındaki duygularını Berberilere genellemeye başlar:

(...) sade Tarık'tan değil, yanında bulunan Berberiyeli askerlerden de muhabbetini esirgiyordu.

Berberileri, bu serkeş kavmi, İslam ordularını vaktiyle Afrika'da yıllarca uğraştıran bu cesur ve dağılı milleti hakir bir gözle görüyordu. Fakat Musa'nın ne düşündüğünü kimse bilmiyor, o da kimseye bir şey söylemiyordu (EİC: 147).

Musa bin Nusayr, Şam'da Halife'nin sorularını cevaplarırken Berberiler hakkında olumsuz ifadeler kullanır:

Berberilere gelince şekil ve şemail, tahammül ve cesaretle, harp usullerinde Araplara benzerlerse de, tıynetlerinde hıyanet ve sözlerinde sebatsızlık ve emniyetsizlik ile maruf bir kavimdir (EİC: 200).

Anlatıcı, Musa bin Nusayr'ın bu kanaatlerinin temelinde Tarık bin Ziyad'la husumetinin olduğunu belirtir.

Kral Rodrik'in başvekili, Kraliçe İlona'yla konuşurken, kendileri için tehdit oluşturan Müslümanlarla ilgili olumlu sıfatlar kullanır:

Bu esmer renkli millet, ne bizim milletimizdendir, ne de bizim dinimizden... Tamamen bambaşka bir millet. Yepyeni bir din. Başkanları, hükümdarları memleketimizden binlerce saat uzakta olduğu halde onların askerleri bugün burnumuzun dibinde bulunuyor.

(...)

Şimdi onların başında yetmişlik bir ihtiyar vardır. Yetmişlik bir kumandan ama, daha dinç ve azimkâr... Ülkemizin cenup kıyısından her gün İspanya'yı seyrediyorlar. Önüne geçilmez bir fetih ve istilâ hırsıyla yanıp tutuşan çılgın bir millet.

(...)

Şimdi bu azimkâr ve harpçi milletin İspanyamızı istilâ etmek emelinde olduğunu haber almış bulunuyoruz. Sebte Boğazının öte yakasında binlerce Arap ve Berberî cengâverinin çılgınca silah oyunları yaptığını öğreniyoruz (EİC: 39)

İspanyolların Arap ve Berberiler hakkındaki olumlu fikirlerinin yanında olumsuz fikirleri de vardır. Müslümanlar, "baldırı çıplak" (EİC: 92), "Arap çapulcuları" (EİC: 97), "çöl çapulcuları" (EİC: 109) "bir avuç Arap çapulcusu" (EİC: 116) olarak tanımlanır (EİC: 92). Kral Rodrik, onlardan korkmasının yanı sıra Müslümanları küçümser de:

Bir avuç baldırı çıplak... Aç, sefil... Perişan bir yığın çöl serserisi... (EİC: 96)

İspanyollar, para için her şeyi yapan, şehvete düşkün, değerlerini kaybetmiş kişiler olarak sunulmuşlardır. Musa bin Nusayr'a göre İspanyolların başlıca özelliği korkak oluşlarıdır:

İki yıldan beri içlerinde bulunduğum bu millet hakkında öğrendiklerim şudur ki İspanyollar kale içerisinde oldukları vakit arslan gibi cesur ve atları üzerinde karakuş gibi korkunç fakat ovalarda kadın gibi korkak, dağlık yerlerde keçi gibi hafif kimselerdir (EİC: 200).

İspanyolları, kadınlığa olumsuz bir anlam yükleyerek kadınlaştıran Musa bin Nusayr'ın Fransızlar hakkındaki fikirleri ise olumludur:

Efrenc taifesi, hücumda gayet cesur ve şiddetlidir (EİC: 200).

Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki bir fark da ordularının savaş sonrasındaki tavırlarıdır. Müslümanlar galip geldikleri zaman yapıcı davranırken Hristiyanlar yıkıcı davranır. Tarık bin Ziyad İspanya'ya ayak basar basmaz, ele geçirdiği yerdeki halka iyi davranır; herkesin güven içinde olacağı konusunda onlara teminat verir. Bu noktada anlatıcı, Müslümanlar ile Gotlar arasında bir karşılaştırma yapar:

Bu adilâne hareket, İspanyol halkı için meçhul bir şeydi. O zamana kadar Got hükümeti, yalnız vergi toplar, kırbaçla, dayakla malını mülkünü elinden alır, hiç kimsenin şikâyetini dinlemezdi. Zulüm gören halk için şikâyet edecek bir makam ve bir şahıs yoktu. İslâm ordusu ise İspanya'ya daha ayak atar atmaz adaleti, insanlığı huzuru beraber getirmişti. Halk, sevinçten şaşkına dönmüştü. İnanamıyordu. Fakat günler geçtikçe, Müslüman ordusunun kumandanının sözlerinin hakikat olduğunu görmüştü.

Tarık, daha ilk adımda İspanyolların kalbini fethetmeğe başladı (EİC:67-68).

Arap ordusu geçtiği yerlerde halka karşı fevkalâde müsamahalı davranıyor, en küçük bir zulüm eseri göstermiyor, evlere tarlalara tecavüz etmiyor, genç kızlara hürmet ediyor, kadınlara saygı gösteriyor, muhtaç ve sıkıntıda olanlara yardım ediyordu.

İspanya o güne kadar Got istilâsı altında asla buna benzer bir muamele görmemişti. Şövalyelerin köyleri vurması, yağma etmesi, erkeklere para için işkence yapması, kadınları hırpalaması, genç kızları dağa kaldırarak ırz ve namuslarına tecavüz etmesi umur-u âdiyedendi. İspanya halkı, köylerinden ve kasabalarından bir İspanyol birliğinin geçmemesi için dua ederlerdi. Çünkü böyle bir birlik geçtikten sonra geride bir harabeden başka bir şey kalmazdı. Hâlbuki işte 10.000 kişilik bir Arap ordusu gelip geçiyor, kasabaları harap olmaktan ziyade, askerlerle yapılan alışveriş yüzünden zengin oluyordu.

İspanya, mânen fethedilmeğe başlamıştı. Halk, bu âdil müstevlilerin bir an evvel Got hâkimiyetine son vermesini can-ü gönülden arzu etmekteydi (EİC: 84-85).

İslam ordusunda disiplin hâkimdir; “harp meclisi” toplandığında herkes fikirlerini ifade eder ve istişare edilir. Got ordusunda ise disiplinsizlik vardır, her kafadan bir ses çıkar; askerlerin bir kısmı ölümden korkar ve kral uğruna ölmek istemez:

İspanya'da tefrika vardı, Arap ordusunda birlik ve zafer ümidi... Birinde dünyevî menfaat hâkimdi, ötekinde dinî bir gaye uğruna ölmeği hiçe sayan manevî bir kuvvet... (EİC: 82)

Tarık bin Ziyad'la savaşmaya gelen Kral Rodrik komutasındaki İspanyol ordusunda askerlerin çoğu sarhoştur, ordudaki kadınlar hafif davranışlar sergiler ve

askerlerle gayri ahlaki ilişkilere girerler. Ordunun dinî değerleri zayıflamıştır; öyle ki bu ahlaksızlıklara din adamları da karışır:

Askerler, zabıtlar, kadınlar, papazlar birbirine girmişti. Ve artık bu sarhoş ordu, ne Kralı düşünüyor ne de Berberiyeli Tarık'ı hatırlıyordu.
Şarap, eğlence, rezalet... (EİC: 104)

Zaferden sonra İslam ordusu, ele geçirdiği yerlerin halkına iyi davranır. Bu sayede birçok şehir direnmeden teslim olur. Got Krallığının başkenti olan Toledo fethedildiğinde, Tarık bin Ziyad ağır şartlar içermeyen bir teslim anlaşması hazırlar. Halk esir olmayacak, herkes emniyette olacak, mabetlere dokunulmayacak ve kimse din değiştirmeye zorlanmayacaktır. Müslümanların fethi Tarık bin Ziyad'ın ağzından "hakk-ı hayat, hürriyet, din ve vicdan serbestisi" (EİC: 140) gibi modern kavramlarla nitelendirilir.

İkinci romanda İspanyol ordusu ele geçirdiği yerlerde vahşet sergiler, bir yağma ve talan gerçekleştirir. Müslümanlar, şehri vermemek için sonuna kadar direnir, İspanyollar şehri ele geçirdiğinde bile halk karşı koymaya devam eder:

Bir evin zaptı bile, korkunç facialara sebep oluyordu. İspanyollar, bin müşkülâtle kapısını kırabildikleri bir eve girdikleri vakit karşılarında kadınları, çocukları buluyorlardı. Bu kadınlar ve sekiz, on yaşının üstünde olan kız ve erkek çocukları birer kaplan gibi İspanyol askerlerinin üzerine atılıyor, gırtlaklarına sarılıyor, sopa, kepçe ve demir parçası gibi şeylerle perişan ediyorlardı. Fakat sonunda evin içindeki kadın ve çocuklar paramparça edilmiş olarak yerlere seriliyor, evin her köşesi kan deryasına benziyordu.

Hemen her evin içinde aynı facia tekrarlanıyordu (GSG: 246).

Anlatıcı, şehri ele geçirdiğinde acımasızca davranan İspanyollar için "İspanyol sürüleri" (GSG: 243), "bir çakal sürüsü gibi" (GSG: 245) ifadelerini kullanır.

Müslümanlar İspanya'yı fethettiğinde halka iyi davranmış, onları inançlarında serbest bırakmışlardır. Asırlar boyunca orada değişik dinî ve etnik unsurları barış içinde bir arada yaşatmış, üstün bir medeniyet kurmuşlardır. Hristiyanlar ise tam tersine İspanya'yı yeniden ele geçirdiğinde yıkıcı davranmışlardır.

Sonuç

Zuhuri Danışman'ın Endülüs'le ilgili eserleri, popüler tarihî romanlardır. Dinler, milletler, etnik topluluklar ve kişiler hakkında keskin hükümler içeren bu romanlar, gençlere bir tarih şuru vermeyi amaçlar. Yazarın diğer romanlarında Türk İslâm düşüncesi işlenirken, bu romanlarında dinî idealler hâkimdir.

Endülüs'te İslâm Cengâverleri romanında Müslümanlar, İspanya'yı fetheder. Bu romanda Müslümanlar; fert ve toplum, idareci ve halk olarak olumlu değerlere sahiptir, birlik içindedir. İç çekişmeler içindeki Hristiyanlar ise, olumsuz değerlere sahiptir. Kargaşa ve sefalet içindeki İspanya, âdeta Müslümanları çağırılmaktadır. Nitekim bu davet, Kral Rodrik'le mücadele içindeki Kont Jülyen tarafından yapılır. İslam'ın fethi 'iyi'nin zaferidir; toprağın ve halkın kötü kralın ve idarecilerin elinden kurtarılmasıdır. Halk, olumlu değerlerini gördüğü Müslümanları benimser.

Grenata'nın Son Günleri romanında Hristiyanlar, Endülüs'ten kalan son parçayı ele geçirir. Burada özne, esasında Müslümanlardır; Endülüs Hristiyanlarca alınmamış, Müslümanlarca kaybedilmiştir. Müslüman idarecilerin ahlaken yozlaşmaları, sarayda sefahat içinde yaşayan ve geleceği göremeyen basiretsiz kişiler olmaları, dıştan ziyade iç hesaplaşmalara yönelmeleri bu kaybın temel sebebi olarak işaret edilir. Hristiyanların 'reconquista'sı hırsıyla gerçekleşmiştir, 'kötü'nün galibiyetidir; toprağın gasp edilmesi ve halkın esir alınmasıdır. İslam ordusu, fetihten sonra halka dokunmazken, İspanyol ordusu ise Gırnata'yı ele geçirdikten sonra katliama ve yağmaya girişir.

Romanlarda okura model olmak üzere Müslüman idareci, asker ve kadınlar bulunur: Tarık bin Ziyad, Zehra, Abdülaziz, Bin Necib, Habibe... Bunların ortak özelliği, vatansız olmaları, kendilerinden önce mensup oldukları toplumu düşünmeleridir. Diğer olumlu değerlerle birlikte bu değerlerin idareye ve topluma hâkim olması zaferi, bu değerlerin kaybı ise hezimet getirir.

Müslümanlar değer ve özelliklerini korumuş, idarecileri ise bu değer ve özellikleri kaybetmişlerdir. Hristiyanlar, hem kaybederken hem kazanırken olumsuz değer ve özelliklere sahiptir. Onların kazanmasını sağlayan, birlik olmalarıdır; zafer elde etmenin yolunu bulmuşlar fakat olumsuz özlerini korumuşlardır. Müslümanlar ise idarecileri yüzünden kaybetmenin önüne geçemezlerse de olumlu özleri olduğu gibi korunmuştur.

Danışman'ın bu çalışmada ele alınan iki romanı, fetih ve reconquista kavramları üzerinden İslam ile Hristiyanlığın, Doğu ile Batı'nın, 'biz' ve 'onlar'ın bir karşılaştırması olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

İncelenen Eserler

Danışman, Z. (1966). *Endülüs'te İslâm Cengâverleri*. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Danışman, Z. (1967). *Grenata'nın Son Günleri*. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Yararlanılan Eserler

Altınkaynak, H. (2007). *Türk Edebiyatında Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.

Arcayürek, C. (1954). "Tek Ümit Yüzde Yirmilerde". *Yeni Ulus*, 30.3.1954, s. 2

Ayvazoğlu, B. (1996). "Edebiyatımızda Endülüs", *Endülüs'ten İspanya'ya*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bayrak, M. O. (2002). "*Osmanlı Tarihi*" *Yazarları*. İstanbul: Turan Kitabevi.

Bezirci, A. (1991). *Abdülhak Hâmit – Yaşamı, Çağı, Şairliği, Oyun Yazarlığı, Seçmeler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Enginün, İ. (2000). "Edebiyatımızda Endülüs", *Araştırmalar ve Belgeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İ. (2002). "Tarık, İbn Musa, Tezer, Nazife, Abdullahü's-Sagîr Hakkında", *Abdülhak Hâmid Tarhan Tiyatroları 5, Tarık, İbn Musa, Tezer, Nazife, Abdullahü's-Sagîr*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Eyvazoğlu, E. (2012). "İsmet İnönü'yü Tarihten Çıkararak Bolulu Vekil", *Detay* gazetesi, 28 Mart 2012. <http://www.boludetay.com/gundem/ismet-inonuyu-tarihten-cikaran-bolulu-vekil-h2524.html> (12.06.2013)

Haridy, Mohamed (2007). "Ahmet Şevki ile Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinde Avrupa'da Kaybolan Firdevs". *Doğu'daki Batı Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 26-27 Kasım 2007.

Işık, İ. (2006). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*. Ankara: Elvan Yayınları.

Necatigil, B. (1993). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Özdemir, M. (1996). "Endülüs'ün Yıkılış Süreci Üzerine Mülâhazalar", *Endülüs'ten İspanya'ya*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

_____ (2004). "İspanya Tarihinde 'Doğululaşma' ve 'Batılılaşma' Tartışmaları, Tuleytula Örneği". *İslâmiyât*, 3. Karşılaşma: Endülüs Tecrübesi, , 7 (3), 11-30.

Şeyban, L. (2003). "Endülüs'ten Geriye Ne Kaldı?", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, sayı: 39, Mayıs 2003, s. 12-30 ["Reconquista, Convivencia ve Influenca: Endülüs'te Müslüman – Hıristiyan İlişkileri" başlığı altında řu linkte: www.endulus.net/endulustarihi/Rec_Tar-Dusunce.doc (16.03.2013)].

Tarhan, A. H. (2002). *Abdülhak Hâmid Tarhan Tiyatroları 5, Tarık, İbn Musa, Tezer, Nazife, Abdullahü's-Sagîr*. Hazırlayan: İnci Enginün. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tatar Kırılımış, İ. (2007) *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihiyle İlgili, 1961-1965)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Uğurcan, S. (2004). "Türk Edebiyatında Endülüs İmajı". *İslâmiyât*, 3. Karşılaşma: Endülüs Tecrübesi, 7 (3), 89-104.

Yazıcı, H. (2008). "Ahmet Şevki, İkbâl ve Yahya Kemal'in Endülüs'e Bakış Açıları". *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası V* (Bir Medeniyeti Yorumlamak: Yahya Kemal Beyatlı Sempozyumu, 3-7 Kasım 2008), s. 275-279. Haz.: Kâzım Yetiş. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı.

YKY Kolektif (2003). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ekler: Romanların Özetleri

Ek 1: Endülüs'te İslâm Cengâverleri Romanının Özeti

Musa bin Nusayr, Endülüs'ün fethi için halife Velid bin Abdülmelik'ten izin ister. İspanya'da taht Gotların elindedir ve kral, Teodorik'in oğlu Rodrik'tir. Kral Rodrik, tahtı Viniça'dan zorla almıştır. Bu iktidar mücadelesi sebebiyle Septe valisi Kont Jülyen, Kral Rodrik'ten intikam almak için Arapları İspanya'ya davet eder. Abdülaziz ve kumandan Tarif, durum tespiti yapmak için İspanya'ya giderler. Eskiden sarayda çalışmış olan bir "serseri İspanyol'dan" sarayın gizli girişlerini öğrenirler. Bu arada Musa bin Nusayr hem onları hem halifeden gelecek cevabı beklemektedir. Tarık bin Ziyad ise iki Berberi kabilesi arasındaki ihtilafı çözmekle meşguldür. Abdülaziz sarayda Kraliçe İlon'a'yla karşılaşmayı ve onu etkilemeyi başarır. Kral Rodrik ve ileri gelenler kraliçenin halkı, Müslümanların saldırısı konusunda uyarmasını isterler. Ne var ki kraliçe, Abdülaziz'in telkinlerine uyarak bu çağrıyla yapmaz.

Tarık bin Ziyad, yaralanmasına yol açsa da iki kabile arasındaki ihtilafı çözerek döner. Musa bin Nusayr, İspanya seferi için onu görevlendirir. Tarık, buna hem şaşırır hem sevinir; çünkü o, Musa bin Nusayr'ın İspanya seferi için oğlu Abdülaziz'i görevlendirmesini beklemektedir. Aynı gün Şam'dan bir haberci gelir. Halife, Müslüman kanının boş yere akıtılmaması şartıyla İspanya seferine izin vermiştir. Abdülaziz'le Tarif de bundan biraz sonra İspanya'dan dönerler. Böylece "harp meclisi" tamamlanır.

Kont Jülyen, gece yarısı gelerek onlara, İspanya'ya yapacakları çıkarmanın haber alındığını, bu sebeple planladıklarından farklı bir yerde çıkarma yapmaları gerektiğini söyler. Tarık bin Ziyad'ın komutasında on bin kişilik bir kuvvet İspanya'ya çıkarma yapar. El Cezire'de bir kayalığı ele geçiren İslam ordusu, İspanyolları gafil avlar. Ne var ki İspanyolların büyük bir güçle üstlerine geldiğini öğrenen Müslüman askerler endişelenir ve Afrika'ya dönmek ister. Bunun üzerine Tarık, gemileri yakarak zihinlerinden geri dönme düşüncesini siler. Artık önlerinde ya şerefli bir ölüm yahut şanlı bir fetih vardır.

Müslümanlar ilerlerken İspanya valileri birbirleriyle çatışır, kimse Tarık bin Ziyad'ın karşısına çıkmak istemez. Nihayet, devlet adamlarının ısrarıyla Kral Rodrik, harekete geçmeye ikna olur. İki ordunun karşılaşması, sayıca üstün olan İspanyolların yenilgisiyle sonuçlanır. Kral Rodrik öldürülür ve başı, hilafetin merkezi Şam'a gönderilmek üzere gövdesinden ayrılır.

Musa bin Nusayr, Tarık bin Ziyad'ın ilerleyişini durdurmasını ve kendisini beklemesini emreder. Ne var ki Tarık bu emre uymaz. O, bir öncü kuvvetin başında gönderdiği Tarık bin Ziyad'ın İspanya fatihi ünvanını almasını hazmedemez. Diğer taraftan Tarık bin Ziyad da zaferin coşkusuyla ilerleme arzusundadır. İhtida eden Kont Jülyen, onun ilerleme kararını destekler. Tarık bin Ziyad, elindeki askerleri üç kola ayırarak ilerlemeye devam eder. Müslümanların halka yönelik olumlu

tutumları, yağma ve tecavüzden uzak durmaları sayesinde birçok şehir onlara karşı koymadan teslim olur.

Merida şehrinin savunmasına liderlik eden Kraliçe İlona, uzun bir direnişin ardından başka çaresinin kalmadığını anlayınca şehri teslim eder. Kral Rodrik'in babasının katili olduğunu öğrenen İlona, uzun bir dilemmanın ardından Abdülaziz'le evlenmeye razı olur.

Musa bin Nusayr, Tarık bin Ziyad'la buluştuğunda emrini dinlemediği için ona hakaret eder. Toledo'ya, yeni adıyla Tuleytula'ya geldikten sonra, çocuklarının ve ileri gelenlerin kendisini sakinleştirme çabalarına rağmen onu sarayın mahzenine hapsedirir. Daha sonra Halife Velid'in mektubu üzerine Tarık bin Ziyad'ı hapisten çıkarsa da aralarındaki anlaşmazlık sürer. Bunun üzerine ikisi de Şam'a çağrılır. Haksız bulunan Musa bin Nusayr, Velid bin Abdülmelik'in yerine geçen kardeşi Halife Süleyman tarafından cezalandırılır. O, Şam'da sarayın önünde aşağılanarak dövülür ve çöllere sürgün edilir.

Halife Süleyman, Endülüs'ü iyi bir şekilde yöneten Abdülaziz'in krallığını ilan edeceği ve babasının öcünü alacağı yönünde çevresinden telkinler alır. Bunun üzerine, kurduğu gizli bir cemiyet aracılığıyla onun sonunu hazırlar. Halife, onun kesik başını göstermek için, çöllerde sefalet içinde dolaşan Musa bin Nusayr'ı Şam'a çağırır.

Endülüs valiliğine Abdülaziz'in amcası Eyüp bin Habib getirilirse de, aynı sülaleden olduğu için o da görevinden alınır. Vali Essemah zamanında İslam ordusu Abdurrahman Gaafiki komutasında Fransa'da ilerler, daha sonra mağlup olup çekilmek zorunda kalır.

Emevi saltanatı, Abbasiler tarafından sona erdirilir. İlk Abbasi halifesi, "Seffah" (kan dökücü) lakaplı Ebül Abbas Emevilerden tek bir kişiyi hayatta bırakmamaya niyetlidir. Halifenin adamlarının bütün çabalarına rağmen Kufe'de yaşayan Abdurrahman kurtulur ve İspanya'ya geçerek Endülüs Emevi devletini kurar.

Ek 2: Grenata'nın Son Günleri Romanının Özeti

İspanyollar, Müslümanların İspanya'daki varlığını gün geçtikçe azaltmakta ve ellerindeki şehirleri birer birer almaktadır. 1465 yılında Gırnata Emîrliğini ele geçiren Ebu-l Hasan Ali, halkı için bir umut kaynağı olur. Kastilya kraliçesi İsabella ile Navar kralı ve Aragon veliahdı Ferdinand, emîrin korktuğunu gerçekleştirir, evlenmek suretiyle krallıklarını birleştirirler. Müslümanlar arasında ihtilaflar ve çatışmalar artarken, Hristiyanlar birleşme yoluna gider.

Ebu-l Hasan Ali, babası tarafından Kral Ferdinand'a verilen vergiyi sürdürmez. Vergiyle alakalı olarak kendisine gelen İspanyol elçisine olumsuz cevap vererek savaşa hazır olduğunu gösterir.

Ebu-l Hasan Ali, İspanyollar tarafından casus olarak sarayına sokulan cariye Elvira'ya bağlanır. Elvira, Emîre Ayşe'nin oğlu Muhammed'in yerine, kendi oğlunun veliaht olmasını sağlar. Buna mukabil Emîre Ayşe, oğlunun geleceğini tehlikede görünce sarayda entrikalar başlar.

Ebu-l Hasan Ali, 1480 yılında Zahare Meydan Muharebesinde İspanyolları mağlup eder. Bu zafere rağmen, Gırnatalılar arasında birlik sağlanmaz. Emîre Ayşe'nin desteğiyle, sarayın başvekili olan Hâcip Abdurrahman, emîr Ebu-l Hasan'ı tahtından indirme ve Abdullah'ı tahta geçirme planları yapar. Onun kurduğu gizli cemiyete karşılık, Ebu-l Hasan taraftarlarının da kurduğu bir gizli cemiyet vardır. İspanyollar Gırnata surları önündeyken Müslümanlar arasında sokak kavgaları yaşanır.

Arapların kahramanı Bin Necib, Ebu-l Hasan Ali'ye karşı düzenlenecek darbeyi engellemeye çalışır; bu sebeple ortadan kaldırılmak istenir. Bu yolda maceralara atılır, ölüm tehlikesi geçirse de sonunda kurtulur.

Ebu-l Hasan Ali boğa güreşlerini seyrederken, oğlu tahta geçirilir ve emîr saraya alınmaz. Haremden sorumlu kadın Necmi Nur, emîre sarayın gizli kapısını açmaya gittiğinde Elvira'nın engellemesiyle karşı karşıya kalır. Necmi Nur, Elvira'yı uzun bir didişmeden sonra hançerle öldürür. Emîr saraya girer, fakat ona yapılan darbe başarıya ulaşmıştır. Bin Necib, bu darbeye karşı olsa da vatanın selameti açısından Ebu-l Hasan'ın taht kavgasından uzak durmasını ister. Ebu-l Hasan Ali, tahttan oğlu değil, kardeşi Ez-Zağal lehine feragat eder. Böylece, yeni bir iktidar mücadelesinin temelini atar.

Ebu Abdullah Muhammed, emîr olduktan sonra devlet işlerini Hâcip Abdurrahman'a bırakır ve vaktini Elhamra sarayındaki haremde geçirir. Ebu-l Hasan Ali'ye bağlı olan Necmi Nur, yeni emîri öldürmeye karardır. Habibe ise, onu öldürmek yerine kullanmayı teklif eder. Necmi Nur da bu fikri benimseyince Habibe, kendisine düşkün olan emîri cazibesini kullanarak İspanyollar üzerine sefere çıkmaya ikna eder.

Bu arada Ebu-l Hasan Ali, Loktra meydan muharebesinde İspanyollara karşı ikinci zaferini kazanınca, iktidar hırsı yeniden alevlenir. Bu hırsı, taht mücadelesinin

Girnata'yı iyice zayıflatacağını düşünen çevresinden kabul görmez ve yalnız bırakılır. Ebu-l Hasan Ali, tek başına kalınca uzaklara giderek inzivaya çekilir.

İspanyollar üzerine sefere çıkan Ebu Abdullah Muhammed, esir düşer. Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella, Gırnatalılar arasındaki taht mücadelesini kullanmak amacıyla ona esir muamelesi yapmazlar ve onu bir emîr olarak ağırlarlar. Kral, emîrliği amcasına kaptırmamak için ona askeri yardımda bulunmayı teklif eder. Kralla emîr, bu konuda bir mukavele imzalar.

Hâcip Abdurrahman'ın isteğiyle Bin Necib, emîri İspanyol sarayından kaçıır. Ne var ki bu esnada El-Zağal iktidar boşluğundan faydalanmış ve başa geçmiştir. Bin Necib, iç mücadeleyle Müslümanların yıpranmaması adına Ebu Abdullah'ı tahttan feragat etmeye ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz. Ebu Abdullah, İspanyolların desteğiyle Gırnata'yı yeniden ele geçirir. El-Zağal, tahtı kaybettikten sonra da İspanyollarla savaşmaya devam eder, fakat sonunda yenilir. Kral Ferdinand'la anlaşan El-Zağal, kendisine verilen geniş bir malikâne karşılığında savaştan vazgeçer. Ne var ki malikânesi Gırnatalılarca yağmalanır ve o da Afrika'ya kaçmak zorunda kalır.

Kral Ferdinand, El-Zağal'le yaptığı anlaşma gereği 9 Mayıs 1491 tarihinde Gırnata'ya yönelir. Gırnata'nın ileri gelenleri Osmanlı devletinden yardım istemeye karar verirler. Şair El Kindî, II. Bayezid'e hitaben "Endülüs Mersiyesi" diye anılan şiirini yazar. Ne var ki Osmanlı uzaktadır ve kendilerine yardım edecek durumda değildir.

Kraliçe İsabella, şehri almaktaki kararlılığını göstermek için, Gırnata'nın karşısına Santa Fe kalesini kurdurur. Gırnatalılar, fedakârca ve kahramanca şehri savunurken, Emîr Ebu Abdullah, tıpkı amcası gibi kendisine verilecek bir malikâne karşılığında şehri teslim etmek için İspanyollarla anlaşır. Onun gizlice yaptığı bu anlaşmadan yakın çevresinin haberi yoktur. Dışarıdan ikmal alamayan Gırnata, 1 Ocak 1492 tarihinde İspanyolların eline geçer.